

III.

BESZÉD,

MELLYEL

A BUDAPESTI KIR. MAGYAR TUDOMÁNYEGYETEM REKTORI SZÉKÉT

AZ 1916—17. TANÉV ÜNNEPIES MEGNYITÁSAKOR

1916. ÉVI SZEPTEMBER HÓ 30-ÁN

ELFOGLALTA

DR. MIHÁLYFI ÁKOS,

A HITTUDOMÁNYOK BEKEBELEZETT DOKTORA, A LELKIPÁSZTORKODÁSTAN NYILVÁNOS
RENDES TANÁRA, CISZTERCI-RENDI ÁLDOZÓPAP, SZTRÁZSAI C. PRÉPOST, A VAS-
KORONA-REND III. OSZTÁLYÁNAK LOVAGJA, AZ ORSZÁGOS PÁZMÁNY-EGYESÜLET
ALELNÖKE, A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT VÁLASZTMÁNYÁNAK, A SZENT ISTVÁN AKADÉ-
MIÁNAK, A FŐISKOLAI SZOCIÁLIS TELEP IGAZGATÓSÁGÁNAK, A FŐISKOLAI INTERNÁTUS-
EGYESÜLET VÁLASZTMÁNYÁNAK, A KATH. ISKOLA-EGYESÜLET IGAZGATÓSÁGÁNAK, A
KATH. NÉPSZÖVETSÉG IGAZGATÓSÁGÁNAK, AZ ORSZÁGOS KATHOLIKUS SZÖVETSÉG
IGAZGATÓ-TANÁCSÁNAK, A SZENT LÁSZLÓ TÁRSULAT IGAZGATÓSÁGÁNAK, AZ AQUINÓI
SZENT TAMÁS TÁRSASÁGNAK, A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULATNAK ÉS A MAGYAR
FILOZÓFIAI TÁRSASÁGNAK TAGJA, A „KATHOLIKUS SZEMLE“ SZERKESZTŐJE, A HIT-
TUDOMÁNYI KARNAK KÉT ÍZBEN VOLT DÉKÁNJA ÉS PRODÉKÁNJA S AZ EGYETEM
E. I. RECTOR MAGNIFICUSA.

BESSEY

REKTORI SZÉKÉT

Tekintetes Egyetemi Tanács!

Mélyen tisztelt Egyetemi Közgyűlés!

Mély megilletődéssel s lelkemben az ellentétes érzelmek oly hullámozása között veszem át a rektori méltóságban elődömtől a nagy Pázmány alapította egyetem kormányzását, hogy valóban nem tudok arról számot adni, mely érzelem van túlsúlyban lelkemben: az öröm-e, avagy a szomorúság? a hála, avagy az aggodalom? az Istenbe és az Önök segítségébe vetett határtalan bizalmam, avagy a saját gyengeségeim tudatában a lelkemet összeszorító aggályosság?

Mindenesetre nagy lelkemnek az öröme afölött, hogy kartársaim bizalma folytán elértem a legmagasabb méltóságot, mely egyetemi tanárnak osztályrészül juthat; elértem ezt a méltóságot nem utánjárással és kilincseléssel, hanem kartársaimnak, a rektorválasztóknak egyhangú szavazatával. Ezen örömet fokozza az a körülmény, hogy első vagyok a magyar ciszterci-rendben, aki az egyetemi rektor méltóságára emelkedett.

Ezzel az örömmel párosul lelkemben a mélységes hála kartársaim, a rektorválasztók testülete, de az egész tanári kar iránt is, akiknek a rektorválasztók által tolmácsolt egyhangú bizalma engem a rektori székbe ültetett. Tudom ugyan, hogy ez a jóakarátú bizalom elsősorban a Hittudományi Karnak szól, amely

működésével s különösen a kollegiális viszony ápolásával kiérdemelte azt, hogy a többi karok készséggel teljesítik óhajait; tudom azt is, hogy egyhangú megválasztásomban nagy része van annak a tiszteletnek és nagyrabecsülésnek, mellyel a budapesti királyi magyar tudományegyetem a ciszterci-rendnek és ezen rend apátjának hazafias és kulturális munkálkodását méltányolja, s engem rektorrá választva ezt a rendet tüntette ki, amelynek immár 37 éve tagja vagyok: mindazonáltal meg vagyok arról győződve, hogy tanártársaim bennem, egyéniségemben, jellememben is megbíztak s eddigi tanári működésemben kezességet találtak arra, hogy képes leszek az egyetem kormányát az egyetem, a tudomány s az ifjúság nagy érdekeinek előmozdításával vezetni. Hálatelt szívvel köszönöm ezt a belém helyezett bizalmat. Hogy meg fogok-e valóban e bizalomnak felelni? ezt csak a mindenek sorsát intéző, a munkának és fáradozásnak sikert adó, vagy azt megtagadó, de minden esetben imádandó isteni Gondviselés tárhatná fel előttünk; de arra ünnepélyes ígéretet teszek, hogy a lelkem egész odaadásával, éjet nappá téve, egészen az egyetemé, az ifjúságé, az önöké leszek ebben az évben.

Azonban nemcsak öröm, hanem szomorúság, bánat és aggodalom is ráül lelkemre, mikor e székelt elfoglalom; sőt valóban félve foglalom el, mert körülöttem halottak árnyékai lebegnek. Halott árnyéka vezet e rektori székhez is, s ebben az árnyékban legjobb barátomnak, dr. Dudek Jánosnak, nemes alakját látom, aki annyi lelkesedéssel készült a rektori méltóságra, s akinek ezen nemes ambícióját másfél hónappal a rektorválasztás előtt tépte szét kegyetlen kézzel a Mors Imperator.

De itt, a rektori székben ülve is úgy érzem, hogy halottak egész seregének árnyéka borul reám. A múlt évben elődöm, Beöthy Zsolt, az ő utánoszthatatlan stílusával és mindenkit megragadó nemes páthoszával e helyről és ez alkalommal köszöntötte azt az ifjúságot, amely nincs itt, amely a harcmezőkön küzd érettünk és helyettünk.

Nekem viszont az jutott osztályrészül, hogy az Alma Mater nevében megsirassam azt az ifjúságot, amely nincs itt, amely elesett s talán temetetlenül hever a harctereken: a Kárpátok szorosaiban, Galiciában, Oroszországban, a Dolomitokban, az Adriát övező kopár sziklák üregeiben, és siratva ezt az ifjúságot, hazánk színe-virágát, jövő reményét, még vigaszt is alig talállok, a biblia Rácheljéhez hasonlóan, aki nem tudott megvigasztalódni: *noluit consolari, quia non sunt*,¹ mert nincsenek meg gyermekei. Én is ezt mondhatom az Alma Mater nevében, *quia non sunt*, nincsenek, elestek, elvesztek, elvérzettek, mint hősök a hazaért, a magyar kultúraért, a magyar államiságért, a magyar tűzhelyekért, miérettünk, mihelyettünk, — de hát *non sunt*, nincsenek, elvesztek, elhullottak.

Sirassuk meg őket s őrizzük, ápoljuk kegyelettel emléküket.

Beöthy Zsoltnak nemes lelke rektori működését azzal kezdette, hogy a harctérről majdan hazatérő szegény egyetemi ifjúság fölsegélyezésére nagyarányú gyűjtést indított; a társadalom megértette az ő nagy gondolatát s oly bőségesen adakozott e célra, hogy az összegyűlt tekintélyes összeg elégséges lesz arra, hogy a harctérről visszatérő és segélyre szoruló egyetemi

¹ Máté 2, 18.

hallgatók anyagi gondoktól menten folytathassák tanulmányaikat.

Azonban úgy érzem, hogy nekünk még más kötelességünk is van azon hallgatóink iránt, akik a harc-
tereken érettünk, hazánkért életüket áldozták. Rajta
leszek, hogy oly emléket állítsunk nekik, amely min-
denkor hirdesse hősi halálukat, áldozatos hazaszeretetük-
ket; amely emlék a jövő ifjúság zárandoklásának legyen
a helye. Miként az egyetemi ifjúság eddig is fölkereste
halottak napján a nemzet és az egyetem kiváló halot-
tainak sírját: ezután fel fogják keresni ezt az emléket
is, hős kollégáik emlékét, hogy újra meg újra fölmele-
gedjenek az ő hazaszeretetük, hősiességük és áldozat-
készségük lángjánál s így legyen a holtak emléke az
élők nevelője, a holtak temetője új élet bölcsője s így
támadjon fel elesett fiaink hamvaiból egy új nemzedék
az ő erkölcsökkel, az ő áldozatos hazaszeretettel.
Ezt az emléket nem annyira a nagy társadalom
áldozatkészségéből, mint inkább a jövő egyetemi hall-
gatóság részesedésével óhajtom felállítani a kerepesiúti
temetőben. Örömmel jelenthetem, hogy e terv meg-
valósításához már bírom Jankovich Béla, vallás- és
közoktatásügyi miniszter úr öexcellenciájának elvi bele-
egyezését, valamint a helyre vonatkozólag Bárczy István
úrnak, Budapest fő- és székváros polgármesterének kész-
séges ígéretét.

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés! Nyugalmas idők-
ben rektori megnyitó-beszédemnek alkalmasabb tárgya
alig lehetne, mint a theológiai oktatásnak az a reformja,
melyet a Hittudományi Karon majdnem két évtizeden
át folytatott küzdelmek és tárgyalások után immár
sikerült megvalósítanunk, s amely reform által theo-
lógiai oktatásunk a legelső külföldi theológiai főiskolák

színvonalát nemcsak eléri, hanem a legtöbbet felül is múlja. Ezen reformnak két sarkalatos pontja van; az egyik, hogy a hittudományi tanfolyamot 4 évről 5 évre emeltük fel; a másik, hogy az összes theológiai tárgyakból a heti 6 órás főkéllégiumon kívül heti 3 órában szemináriumi gyakorlatok, illetve egyes részletkérdésekről külön előadások vannak felvéve.

De a mai idő nem alkalmas arra, hogy ezzel az egyetemi oktatást legközelebből érintő kérdéssel foglalkozzam; mindazonáltal, ha már e nagyfontosságú reformot érintettem s e helyen hivatalosan bejelentettem, nem tehetem, hogy köszönetet s hálafejezést mondjak azon három kultuszminiszter úrnak: Apponyi Albert gróf, Zichy János gróf és Jankovich Béla őnagyméltóságaiknak, akik ezen reform megvalósulását egyenlő jóakarattal, megértéssel és áldozatkészséggel elősegítették. Ki kell emelnem, hogy a magyar állam az egyetemi theológiai oktatás fejlesztésére oly áldozatokat hozott, amelyekkel példát ad az egyházi hatóságoknak, oly példát, amely minden szónál hangosabban hirdeti, hogy a theológiai oktatásnak a modern kor igényeinek megfelelő fejlesztése méltó minden anyagi áldozatra; mert a theológiai oktatás szintjétől függ nagyrészt az egyház beléletének emelkedése vagy süllyedése is. A magyar kormányt, midőn az egyetemen a theológiai oktatást fejleszti, mindenesetre elsősorban az a meggyőződés vezeti, hogy a papság tudományos szintjének emelése általános nemzeti érdek is; hisz' a papság működése annyira belekapcsolódik a népnevelés, a népművelés, a népmentés nagy, állami feladataiba, hogy az államnak elsőrendű érdeke, hogy a papságban odaadó, rátermett, tudományosan képzett munkatársakat találjon. Azt hiszem, kartársaim nevében is szól-

hatok, midőn ünnepélyesen ígérem, hogy mi, a theológia tanárai, mindent el fogunk követni, hogy a magyar állam a katolikus papság tudományos szintjének emelésére hozott áldozatainak bőséges kamatait a tudományosan képzett papság önfeláldozó munkásságában élvezhesse s hasznára fordíthassa.

* * *

De hát, miként már említettem, a jelen idők nem alkalmasak arra, hogy én e helyen a theológiai oktatás reformjáról értekezsem, amikor mindnyájan ez országban reménykedve, bizalommal vagy kétségekkel, de mindnyájan a jövő felé tekintünk, mindnyájan keresünk, kutatjuk, mi lesz, hogyan lesz a nagy világégés, a nagy földrengés, az európai kultúrnépek nagy összecsapása és minden kultúrát megszegyenyítő örületes öldöklése és pusztítása után?

Érzem, hogy nem tennék a mai napon egészen eleget feladatomnak, ha a tudomány elméleti körébe zárkóznám és ha nem mutatnék arra, hogy mi, a tudomány emberei is, érző szívvel és megértő lélekkel látjuk az emberiség katasztrófáját — mert ezt a világháborút csak annak lehet nevezni — és hogy haza- és emberszeretetünk arra ösztönöz mindnyájunkat, hogy tudományunkkal siessünk a nagy katasztrófából megmenteni, ami megmenthető.

E szempontból kiindulva, rektori székfoglaló-beszédben *a papságnak a háborút követő különleges misszióját és feladatait* óhajtom körvonalozni. Hiszem, hogy fejtegetéseim a papságon kívül érdekelni fogják a társadalom szélesebb rétegeit is; hisz' a nagy világégés romjainak eltávolítása és az állami és társadalmi élet újjáépítése olyan munka lesz, amelyben vállvetve részt

kell venniök a lelkipásztoroknak, tanítóknak, orvosoknak, a közigazgatás szerveinek s a humanizmus által áthatott emberbarátoknak. Mikor tehát én e helyen szaktárgyam, a lelkipásztorkodástan által reám rótt hivatásomból kifolyólag, elsősorban a papság misszióját a háború után akarom feltüntetni: az előadandók nagy része vonatkozik a tanítókra, a községi orvosokra, a közigazgatási tisztviselőkre s az összes emberbarátokra is. S ily módon rektori székfoglaló-beszédemmel egy fejezettel bővíteni óhajtom azt a programot, amelyet a közigazgatási tisztviselőknak a háborút követő tevékenységét illetőleg a Felsőoktatási Egyesület megbízásából dr. Magyar Gy. Géza kartársunk oly nagy szabadsággal kidolgozott.¹

Külön ki akarom emelni, hogy amiket mondani fogok, vonatkoznak nemcsak a katolikus papokra, hanem az összes felekezetek lelkészeire is. Nagy időket élünk, bár minden egyház és felekezet papsága megérténé teljesen e nagy idők intelmét, hogy, híven ugyan vallása tanaihoz, de félretéve minden kicsinyes felekezeti féltékenykedést és torzsalkodást, kezét adva egymásnak, kiaknáznák a vallásuk nyújtotta összes erőket és energiákat, hogy a világkatasztrófa után a nemzet újjászületésének nagy művében méltóan ki vegyék részüket.

Mindez mutatja, hogy én nem különlegesen *katholikus*, sőt nem is különlegesen *papi* feladatokról akarok beszélni, hanem igenis a *népmentés* nagy területéről, amelyen a papság közreműködése fölöttébb kívánatos, sőt elkerülhetetlenül szükséges is. Azonban ne gondolja senki, hogy a népmentés, a legtágabb értelemben, nem

¹ A jog- és államtudományi továbbképzés fejlesztése. A Felsőoktatási Egyesület véleményes jelentése. Budapest, 1916.

papi feladat is; sajnos, sokan nem tartották annak s ennek a világháborúnak kellett közbejönnie, hogy a papság egy részét erre kioktassa. Ugyanis eleddig egy nagy hibában leledzett a papságnak nem csekély része, amely hibát talán előmozdította a katolikus papságnak a világtól túlságosan elzárt nevelése¹ és gyakran bizonyos egyoldalúságtól nem ment aszkézis is, de amely hiba elsősorban abból a téves meggyőződésből fakadt, hogy a lelkipásztor csak a hívek lelkének megmentésére és megszentelésére van hivatva s így a nép testi jólétével, anyagi ügyeivel, mint a lélektől teljesen heterogén dolgokkal, nem is foglalkozhatik.

Ennek a felfogásnak számos sajnálatos következménye van. Elsősorban ez a felfogás vájta ki azt a nagy űrt, mely a papság és a világiak között tátong; egyik a másikat alig érti meg, az egyiknek gondolkozása, eszejárása, világnézete idegenszerű a másik előtt. Innét van, hogy sok pap prédikációja, hitoktatása teljesen elvont, ködösen homályos, érthetetlen a világi előtt. Innét van, hogy sok pap teljesen elvonulva a világtól, a sekrestyében ülve várja a hívőt s nem veszi észre az idők járását, hogy a hívek elkerülik a sekrestyét is, a templomot is, amint ezt elsősorban Franciaországban, de sokhelyütt Olaszországban és másutt is lehet tapasztalni.

Ez a felfogás azonban teljesen hamis. A lélek és a test nem különválva, hanem egybeforrva alkotják az embert; s egyiknek a jóléte, nyomora, szenvedése kihatással van a másikra is.

¹ Ezzel korántsem akarunk pálcát törni a szemináriumi nevelés fölött, melyet mi is, tekintve a katolikus papság különleges hivatását, szükségesnek tartunk. V. ö. Mihályfi Ákos: A papnevelés története és elmélete. Két kötet. Budapest, 1896.

A lelkipásztor elnevezés korántsem akarja azt jelenteni, hogy a pap közvetetlenül a lélekre hasson, ami különben is lehetetlen; de azt sem akarja jelenteni, hogy csak a lélekre akarjon hatni. Ezen a földön nem lelkek élnek, hanem emberek. A lelkipásztornak az embert kell vezetnie, irányítania, megszentelnie; az embert, aki test és ideg, hús és vér, aki e földről való, aki e földön él, de akiben van isteni szikra is, lélek, amely a testtel csodálatosan összeforrva, annak magasabb életet és életcélt jelöl ki. Azért lelkipásztor, hogy az embert, az egész embert erre a lélek által megjelölt magasabb életre vezesse, nevelje.

Ha a papság így fogja fel feladatát, könnyen át lesz hidalható az a nagy úr, amely a papságtól elválasztja a világiakat; érthetőbb és világosabb lesz a pap prédikációja, katechézise és tanítása a nép előtt; a pap is jobban meg fogja érteni a népet, annak küzdelmeit, gondjait, szenvedéseit, botlásait, de a nép is jobban fogja becsülni papját, aki nemcsak a lelket keresi, hanem az egész embert látja, segíti, becsüli s igyekszik megszentelni.

Maga Krisztus Urunk is felséges tanait a szántóvető, a szőlőműves, a halász, a pásztorember, a kenyeret dagasztó asszony, a hűtlen sáfár, a talentumot elásó vagy kamatoztató szolga, szóval mindig a földi élet anyagi világából vett hasonlatokkal magyarázta; példájával pedig, amikor a lakodalmas népnek bort, az éhezőknek csodálatosan megsziporított kenyeret és halat adott; amikor, amerre csak járt, meggyógyította a betegeket, rámutatott arra, hogy akik az ő tanításának lesznek a hirdetői, járjanak az ő nyomdokain s legyen érzékük a nép földi, anyagi szükségletei iránt is.

Erre tanít az Egyház is, amikor szentségeiben és szentelményeiben meghinti, megkeni, megfűstöli az ember testét vagy egyes érzékeit; a holttesteket is vallásos tisztelettel veszi körül: körmeneteket vezet a szántóföldekre és a szőlőkbe, azokat megáldja; a misekönyvbe imádságokat és miseszövegeket vett föl dögvész, vihar, jégeső ellen. Mindez világosan mutatja, hogy az Egyház az egész embert akarja gondozni és megszentelni és hogy előtte nem közömbösek az ember anyagi jóléte és földi érdekei.

Ezen elveket tartsa a lelkipásztor is szem előtt. Kísérje megértő lélekkel és meleg érdeklődéssel a hívek anyagi helyzetét, földi jólétét, testi egészségét is, már csak azért is, mert mindez óriási hatással van az ember erkölcsi életére és lelkének irányzatára.

Máskor is hangoztattam, a lelkipásztorkodás elveit magyarázva, ezen igazságokat, de talán sohasem volt ezeknek hangsúlyozása annyira az élet követelményeinek megfelelő, mint ma s főleg a háborút követő időkben, amikor első feladat lesz a földi, az anyagi, a testi élet biztosítása az egész nemzet számára. Ezekben a nehéz időkben a magyar papságnak utána kell mennie a hithirdetőket, akik először szántani és vetni, kapálni és kaszálni tanítják meg a népet és rizsadagok kiosztásával édesgetik magukhoz a gyermekeket. A magyar papságnak is, minden felekezet papságának, a nép anyagi szükségleteinek segítségére kell sietnie; nem mintha ez volna a legnagyobb szükség, de ez fáj legjobban; ezt érzi az ember, de a társadalom és a nemzet is elsősorban; viszont ha ezt csillapítjuk és gyógyítgatjuk, a lelki sebekhez is könnyebben hozzáférünk, azokat is sikeresebben kezelhetjük.

Lássuk tehát azokat a háború okozta sebeket a nemzet testén, amelyeknek gyógyítására a háború után kezet kell fogniok az államnak, a közigazgatásnak, a társadalomnak és minden felekezet papságának.

1. Az első és legfontosabb nemzeti feladat a háború okozta nagy vérvesztést kiheverni. Ma még nincs módunkban statisztikai adatokkal kimutatni ennek a vérvesztésnek a nagyságát, de két körülményből eléggé következtethetünk rá. Az egyik, hogy hazánk férfilakossága, a 18 évesektől az 50 évesekig immár harmadik éve teljesít a családi tűzhelytől távol katonai szolgálatot; a másik, hogy az összes harctereken magyar vitézek vére hullott: Szerbiában, a Kárpátokban, Galiciában, Besszarábiában; magyar bakák védték és védik ma is az Isonzo-völgyet és a Dolomitok csúcsait.

Hogy nemzetünk ebben a nagy vérvesztésben el ne satnyuljon, különösen öt irányban vár nagy feladat a közegészségügyi és közigazgatási hatóságokra. Első a csecsemő- és a gyermekhalandóság csökkentése; ezzel kapcsolatos másodszor a házas élet tisztaságának és az emberi magzatnak a védelme; harmadik, gondoskodás a hadi árvákról és rokkantakról; negyedik, higiénikus intézkedések a tuberkulózis és minden ragályos betegség terjedésének megakadályozására; végül a kivándorlás csökkentése és kivándorolt véreinknek visszatelepítése.

Hogy csak egy-két statisztikai adatot említsek, nálunk az utolsó békeévekben átlag 735.000 gyermek született, ezek közül 68.000 meghalt veleszületett gyengeségben és 148.000 az első életévben, tehát átlag meghalt minden hatodik csecsemő. Ami a kivándorlást illeti, 1912-ben 120.500 egyén vándorolt ki;

de voltak évek, melyekben a kivándorlás meghaladta a kétszázezretet. A tudóvész hazánkban évenként átlag 75.000 emberéleket követel. A csecsemőhalandóság, a kivándorlás és a tudóvész évenként 400.000 egyén pusztulását jelenti a magyar államra nézve. Viszont bizonyos az, hogy ezt a veszteségszámot 10, 20, sőt 40 percenttel is lehet csökkenteni, ami évenként 40, 80, 120 ezer lélek szaporodását jelentené.

Óriási feladat vár tehát a magyar társadalomra; egyik-másik irányban már meg is indult nagyarányú állami és társadalmi tevékenység; a dolog természetéből következik azonban, hogy nagy eredmény csak az egész társadalom közreműködésével érhető el. És a társadalom egy tekintélyes részét a papság van hivatva, sőt csakis a papság képes e feladatoknak megnyerni.

Minden felekezeti lelkészének számos alkalma van arra, hogy a házastársakat, a szülőket állásbeli kötelességeik teljesítésére buzdítsa; hogy az őskeresztény életelvet: a *gyermekáldás istenáldás* szívükbe vesse. Őszintén megvallom, hogy e téren minden szociális intézkedést nagyon problematikus értékűnek tartok, még azt a napjainkban fölvetett ötletet is, hogy az állam minden egyes gyermekért bizonyos tőkét adjon a szülőknek, ha ez az őskeresztény, illetve őstermészeti elv elveszti erejét s letörlődik a szülők szívéről. Viszont nem tartom elégségesnek, hogy csak a papok emlegessék a bűnt; itt kötelesség háramlik a törvényhozásra és a közigazgatásra is. Ha a nagy Széchenyi joggal mondhatta: oly kevesen vagyunk, hogy még az apagyilkosnak is meg kell bocsátanunk, — akkor ma még nagyobb joggal mondhatjuk: a háború után oly kevesen leszünk, hogy a legnagyobb drákói szigor-

ral kell üldözni és megbüntetni mindenkit, aki bármilyen módon tör az emberi magzat élete ellen. Ugyanezen elvből kiindulva a törvénytelen gyermekek védelméről is gondoskodni kell, úgy azonban, hogy ez a védelem a házasság alapjait meg ne ingassa.

A csecsemő- és gyermekhalandóság csökkentése, valamint a tüdővész és a ragályos betegségek terjedésének megakadályozása csak az egész társadalmat, főleg annak legalsóbb rétegeit átható egészségügyi intézkedésekkel lehetséges. Itt ismét nagy és nemes feladat vár minden felekezeti papságára. Szükséges, hogy a papok, de a tanítók és a közigazgatási szervek is, hirdetői, előőrsei, mondhatnám fanatikus apostolai legyenek az egészségügynek a legutolsó faluban is. Sajnos, e téren rendkívüli sok még a teendő; be kell ismerünk, bármily megszegényítő is ez, hogy eddig az állategészségügyre több gondot fordítottunk, mint az emberekére. Faluhelyeken, pusztákon, tanyákon valóban rémes állapotok vannak; a legkezdetlegesebb egészségügyi óvintézkedések is teljesen ismeretlen fogalmak. Ehhez járul a vidéken az orvosok csekély száma és sok helyen a nép idegenkedése az orvosoktól, úgy, hogy orvost csak a legvégső esetben hívnak, amikor már természetesen ő sem segíthet.

E téren sokat tehet a pap, fölvilágosítva és irányítva a népet. Megmagyarázhatja a beteg környezetének, hogy az orvos éppen olyan jótevője az embernek, mint a pap; viszont mindenkinek erkölcsi kötelessége saját és háznépének egészségét gondozni, erkölcsi kötelessége tehát betegségben idejekorán orvost hívni s annak rendeleteit és intézkedéseit lelkiismeretes pontossággal betartani.

Ahol pedig nem lehet orvost hívni — sajnos,

sok helyen ez is előfordul —, ott a legtöbb esetben a pap taníthatja ki a híveket a legszükségesebb egészségügyi óvintézkedésekre. Bár megtennék ezt mindenütt, ahol erre szükség van, a lelkipásztorok. Annak nem vagyok barátja, hogy a papok az orvosok dolgába kontárkodjanak — egyes dícséretes kivételekről, aminő például Kneipp volt, áll a közmondás: exceptio firmat regulam; maga az Egyház sem helyesli, ha a papok gyógyítással foglalkoznak, sőt az orvosgyakorlatot folytató pap könnyen a szabálytalanság büntetésébe eshetik. Azonban más dolog rendes orvosgyakorlatot folytatni és egészen más a főbb egészségügyi elveket ismerni és alkalmazni, ezekre a híveket, főleg a betegek környezetét kioktatni, valamint alkalomadtán az első segélyt nyújtani. Ez utóbbiak nagyon is méltók a paphoz; ezekre tanítják is a legtöbb papnevelő-intézetben a papjelölteket.

Ezzel kapcsolatban óhajtok egy gondolatot fölvetni, mely nézetem szerint a háború után egy kis jóakarral megvalósítható lesz. Minden községnek kellene arról gondoskodnia, hogy legalább egy kitanult, vizsgázott ápolónő legyen a községben, aki képes az első segélyt nyújtani, aki a ragályos és súlyos betegek ápolását végezheti és aki gyakorlatilag taníthatja a népet az egészségügy legelemibb követelményeire. Ily módon legalább a minimumot megteesszük az emberi élet védelmére, másrészt új megélhetési forrást nyitunk meg a nők számára, ami a háború után mindenestre nagyfontosságú dolog.

A rokkantakat és a hadi árvákat illetőleg első sorban a római katolikus papság, amelyet Egyháza a celibátusra kötelez, tehet valóban nagyot, ami által hazaszeretetét is fényesen bebizonyíthatja, a sokat ki-

gúnyolt celibátusnak is megszerezheti a közbecsülés glorioláját. A celibátus törvényének ugyanis egyik célja, hogy a papnak ne legyen saját családja, hanem a szegényeket, az árvákat, az elhagyatottakat tekintse családjának. Íme, a háború után lesz bőséges alkalom megmutatni azt, hogy a papság megérti a celibátus szellemét. Lesz minden községben elég rokkant, elég hadi árva, lesz a papnak elég nagy családja, akik iránt atyai szeretetet gyakorolhat. Sőt, ha szabad valamit tanácsolnom, én azt tanácsolom, hogy amelyik önálló lelkipásztor csak teheti, vegyen magához egy-egy hadi árvát vagy magával tehetetlen rokkantat, az árvát nevelje, taníttassa; a hadi rokkantnak pedig szerető bánásmóddal tegye tűrhetővé nehéz sorsát. Ez lenne a magyar katolikus klérusnak legszebb háborús tevékenysége és a celibátusnak legékesebben szóló apológiája. Sőt, ha a papok nagy számban vállalják a hadi árvák neveltetését, ezáltal elejét vehetik a jövőben ijesztően fenyegető paphiánynak is.

Minthogy magam is a klérushoz tartozom, bár itt elsősorban az önálló lelkipásztorokra gondoltam, de nehogy valaki azt mondhassa: ez a pap vizet prédikál, de bort iszik, — kénytelen vagyok itt bevallani, hogy már 1915 őszén magamra vállaltam egy szegény, de tehetséges hadi árva neveltetését.

A kivándorlás apasztása és kivándorolt véreink visszatelepítése elsősorban gazdasági tényezőkön fordul meg, miért is erről a következő pontban, ahol a háború után reánk váró gazdasági feladatokat vázolom, fogok szólni; de már itt is megjegyzem, hogy a papság tekintélyével és tanácsadásával jótékonyan befolyásolhatja a népet s lelketlen kivándorlási ügynökök igazítását hatásosan ellensúlyozhatja.

2. Áttérek most a háború után reánk váró második feladat vázolására: ez gazdasági életünk reorganizálása. Az iránt nem lehet kétségünk, hogy a háború után, bármily fényes eredménnyel s reánk nézve kedvező békekötéssel végződjék is az, óriási anyagi terhek fognak az országra nehezedni. Erre már a háború első évében rámutatott Wekerle Sándor, a magyar pénzügyi viszonyoknak és a nemzet teherviselő képességének minden esetre egyik legalaposabb ismerője.¹ A háborúnak folyása Wekerle Sándor megállapításait nem változtatta meg, illetve azokat még sötétebbé tette.

A hadi kölcsönök kamatai, a háború alatt megromogt és tönkrement közlekedési eszközök pótlása és helyreállítása, a háború okozta károk megtérítése, az ellenség által feldúlt országrészek helyreállítása, a kárt szenvedett lakosság kárának megtérítése, a hadsereg új felszerelése, a hadi árvák és özvegyek segítése, a hadi rokkantak méltó ellátása: mindez csak a közvetett és egyenes adók tekintélyes fölemelésével vihető keresztül. A terhek tehát nagy mértékben fognak növekedni, viszont a mai háborús rendkívüli bevétel-többlettől el fog esni az őstermelők, kereskedők és iparosok nagy része. Az új terheket a társadalom legtöbb osztálya csak két föltétel mellett lesz képes összeroskadás nélkül elviselni. Ha többet termel és ha igényeit mérsékli. A többtermelést mindenütt hangoztatják, de az igények mérsékléséről sokan hallani sem akarnak. Pedig a társadalom legtöbb osztályának — talán csak a hadsereg-szállítókat véve ki — a háború után hosszú időn át több munkával és kevesebb igényvel kell egyensúlyban

¹ Wekerle Sándor dr. A háború gazdasági következményei. Budapest, 1915. (Hadi beszédek. 20—21. füzet.)

tartania gazdasági erejét. Ez a világháború áldozatokat kíván nemcsak a harctéren, hanem itthon is, nemcsak a katonától, hanem a nőtől is és azoktól is, akiket koruk vagy állásuk fölment a katonai szolgálat alól. Ezen áldozatok között nem utolsó az, ami a háború után reánk vár: a több munka és a kevesebb igény. Ezt az áldozatot a haza kívánja fiaitól, hogy a háború okozta terheket elviselhesse. És ha már feláldoztuk családunk tagjait, ettől az áldozattól visszariadni nagy gyengeség volna.

Az igények csökkentése a ruházkozásban, fényűzésben, szórakozásokban, élvezetekben egyike a legfontosabb tárgyaknak, melyekkel a lelkeszkedő papságnak a háború után minden kínálkozó alkalommal foglalkoznia kell. Egyébként is, minthogy a fényűzés, a pazarlás, a dúskálkozás az élvezetekben rendszerint a bűnözésnek a melegágya, a papságnak mindenha intenie kell a népet, hogy igényeit mérsékelje: a háború után az ily irányú intelem nemcsak erkölcsi, hanem nemzetgazdasági fontossággal is bír.

Ami pedig a többtermelést illeti, ezen a téren megbecsülhetetlen szolgálatokat tehet a papság hazájának, ha a nemzet gerincét alkotó parasztságot, a földműves-osztályt megtanítja a belterjes gazdálkodásra s ezzel jövedelmének jelentékeny fokozására. Ezt a tanítást legkönnyebben és legtermészetesebben a falusi papok végezhetik, akik nálunk úgyszólván mindenütt kiscgazdák.

Elméletileg talán helyesebb volna, ha a papság megélhetése földbirtok nélkül biztosíthatnák, mert ez esetben a gazdálkodásra fordított idő és energia is a lelkipásztorkodás céljaira volna leköthető; de ha már egyszer a papság földbirtokot nyert, ezt a földbirtokot

is föl kell használnia arra, hogy eszköz legyen kezében magasztos hivatása teljesítésére. Azaz, ha a lelkeszkedő papság rá van arra utalva, hogy gazdálkodással biztosítsa megélhetését, törekedjék arra, hogy a gazdálkodással is tanítója legyen népének. A pap legyen mintagazda a faluban; ő mutassa meg példájával is, hogyan lehet a kisgazdának belterjesen gazdálkodni, a föld hozamát szorgalommal és befektetéssel növelni. Mert hogy a magyar föld termelőképességét még nagyon lehet fokozni, erről mindenkit meggyőzhet egy kis statisztika. Hazánkban egy hektár átlagos termése 12·8 métermázsa, Németországban 23·6 métermázsa, Belgiumban 25·9 métermázsa, holott a magyar föld átlag sokkal termékenyebb, mint akár Németország, akár Belgium talaja.¹

A papnak megvan a kellő képzettsége ahhoz, hogy a helyes gazdálkodás elveit szakkönyvekből megtanulja; megvan arra a módja is, hogy egy kis utánjárással személyes tapasztalatokat gyűjtsön: arra pedig van elég alkalma, hogy necsak példájával, hanem élőszóval is híveinek oktatója legyen a helyes gazdálkodást illetőleg is, nem ugyan a szószéken és a templomban, miként ezt a jozefinista papok helytelenül tették, hanem a gazdakörben, a községházán, a népszövetségi gyűléseken és magánbeszélgetésekben. Ily módon rávezetheti a népet a föld jobb megmunkálására, a mélyebb szántásra, a helyes vetési forgók és a műtrágya alkalmazására, gazdasági gépek beszerzésére, a fa, különösen a gyümölcsfa-tenyésztésre, az állat-nemesítésre, a baromfi-tenyésztés, a méhészet és a kertészet felkarolására — ezáltal a föld népe évi jövedelmét

¹ Kölnische Volkszeitung 1916. 721. nr. — Bátky Zsigmond, Zsebatlasz. 1916. 124 l.

tetemesen megnövelheti. Tudok községet, ahol maga a lelkipásztor ojtotta be a hívek kertjében és udvarában a vadoncokat, ily módon vezette rá őket a gyümölcs-termelésre. Ma is áldják emlékét!

A nép jólétének emeléséhez, bizonyos tekintetben a többtermeléshez tartoznak a különböző szövetkezetek, amelyekben ismét jelentős tényező a papság. Itt csak megemlítem a fogyasztási, értékesítő- és hitelszövetkezeteket, amelyeknek tulajdonképeni célja a közvetítő kereskedésnek nem csekély hasznát biztosítani a fogyasztóknak, illetve őstermelőknek. Jól megalapozott és jól vezetett szövetkezetek révén tekintélyesen több jövedelmet érhetnek el a tagok.

Igaz ugyan, hogy X. Pius pápa eltiltotta a katolikus papságot minden anyagi kockázattal járó és üzlettel foglalkozó egyesület vezetésétől; mindazonáltal maga a pápa kijelentette, hogy ez a tilalom nem vonatkozik arra, hogy a papság, ahol ez szükséges, a népet ily egyesületek alapítására ne buzdítsa és ezek alapításánál tanáccsal és fölvilágosítással ne szolgáljon; sőt, ahol valóban szükséges, hogy a papok is résztvegyenek ily egyesületek igazgatásában, a pápai tilalom alól fölmentést kaphatnak. Nálunk eddig is könnyen megkapták ezt a fölmentést s a háború után sem lesz e tekintetben semmi nehézség. A fődolog minden esetre az, hogy a szövetkezetek üzleti vezetése, könyvelése, pénztárkezelése mintaszerű legyen s az egész üzem szigorú és szakszerű ellenőrzés alatt álljon. Ha csak ezt biztosítja a pap a községében szervezett szövetkezeteknek, ezzel is nagy jótéevője lesz népének.

A többtermeléshez több munka is kell. Következésképen a falusi népnek, hogy jövedelmét fokozhassa, hogy többet termelhessen, több munkára is van szük-

sége, — de ezt a több-munkát nem találja. Évekkel ezelőtt egy kivándorló hajó fedélzetén beszédbe elegyedtem erőteljes magyar kivándorlókkal. Kérdésemre, hogy miért hagyják el hazájukat, az egyik értelmes parasztleány a következő feleletet adta: azért, mert itthon három hónap alatt kell megkeresni a 12 hónapra való élelmet, míg Amerikában mindig talál az ember munkát. Ebből következik, hogy a kivándorlásnak is egyik főoka a földművesnépnél nem annyira a föld hiánya, mint az, hogy az év legnagyobb részében nincs munkája és így nincs keresete. A kellően szervezett munkaközvetítés tehát nemcsak az ipari munkásoknál és a városokban, hanem a föld népénél és a falvakban is elsőrendű szociális szükséglet hazánkban. Itt nagy szerep juthat a háziiparnak, amely a falusi népet télen foglalkoztathatja. E téren sokat tehet a papság részint kezdeményezőleg, részint ily irányú kezdeményezéseket hathatósan pártolva és támogatva.

Rendkívül fontos kérdés kivándorolt véreink visszatelepítése. Meg vagyok arról győződve, hogy a kivándoroltaknak egy jelentékeny percentjét, főleg a bányamunkásokat és a napszámosokat, haza édesgethetjük, ha itthon bőven nyújtunk nekik alkalmat a munkára és lehetőséget arra, hogy házat és birtokot jutányosan szerezzenek; viszont alig hiszem, hogy az Amerikában már megtelepedett gyári munkások és iparosok közül sokat rábírhatnánk a hazatérésre. Egy alkalommal vidéki vasúti állomáson vasúti munkások beszélgetését hallgattam ki. Volt közöttük egy, aki már megfordult Amerikában s nagy hévvel magyarázta társainak, hogy legközelebb ismét visszamegy oda. Mert Amerikában — így beszélt a munkás — há vége a gyári munká-

nak, az ember leteszi a piszkos munkászubbonyt, fürdőt vesz még a gyárban, mely után úriruhát és kalapot vesz föl és a vendéglőben fehéren terített asztalhoz ülhet. Íme a munkás lelke meglátta, mi hiányzik neki hazájában, amit, ha egyszer másutt megízlelt, nehezen tud hazájában is nélkülözni.

3. Hátra van még, hogy a háború után következő legfontosabb feladatról szóljak t. i. a nép szellemi és erkölcsi életének irányításáról. Mert ez a világháború mindkét irányban földrengésszerűleg hatott a népelekre és népszellemre. Azokra a milliókra, akik a harctereken töltöttek el immár több mint két esztendőt; de azokra a milliókra is, akik itthon maradtak. Ez a világháború vulkánikus kitöréshez hasonló, amely lavájával elborít mindent; a láva alól kell kikeresnünk a tegnapi értékeit, kincseit, eszményeit.

A háború sohasem volt erkölcsök iskolája, de népek nevelője sem; a háború mindenkor rőmbolt nemcsak életet és anyagi javakat, hanem erkölcsöket is. A jelen világháború ezt még nagyobb mértékben tette, mint az előzők. Azelőtt zsoldos katonák vagy kisebb hadseregek harcoltak s a háború aránylag kis területeken folyt le. A jelen háború népek csatája, melyben milliós hadseregek, egész nemzetek állnak egymással szemben s éveken át egész országok családi tűzhelyei nélkülöznek a családfenntartó erejét és tekintélyét.

Már most megállapíthatjuk, hogy ez az immár harmadik éve dühöngő háború az itthonmaradt erkölcsökre nem volt nevelő hatású. Az atyai tekintély és szigor hiánya máris érezteti hatását az ifjúságra, de még inkább az a körülmény, hogy az élet serdületlen gyermekeket munkára kényszerített, akik a

szülői háztól elszakítva, vagy legalább is bizonyos önállósággal, felnőttekkel együtt dolgoznak, akikről nem a felnőttek erényeit tanulták el elsősorban. Számos oldalról hangzik panasz a serdülő ifjúság eldurvulásáról. Több helyen katonai, másutt polgári hatóságok különféle rendszabályokat bocsátottak ki, hogy a serdülő ifjúságot a korcsmázás, dohányzás, a mozi és a nemi kicsapongások veszélyeitől megóvják, — és ahol ilyen intézkedéseket nem tettek, ebből nem az következik, hogy ezek ott nem szükségesek, legfőlebb az, hogy az illetékes hatóságok eziránt nem bírnak kellő érzékkel.

Csak érinteni akarom azt is, hogy a katonai és polgári hatóságok kénytelenek voltak rendeletekkel szabályozni a hadifogoly-munkásokkal való bánásmódot, ami ismét csak annak a bizonyítéka, hogy a háború nem iskolája az erkölcsöknek.

Ehhez járul az itthonmaradtak egy nagy részénél a vagyonszerzés könnyűsége, a pénz eddig nem tapasztalt bőrsége, és ami ezzel rendesen kapcsolatos is, oktalan fényűzés, mértéktelen hajhászása az élvezeteknek. Sajnos, a fényűzés lélektanához tartozik, hogy kísértő hatással van másokra is, — és ez a jelen időkben annál veszedelmesebb, minthogy a háború alatt nemcsak a felső tízezreknek, hanem a társadalom alsóbb rétegeiben is számosaknak nyílt alkalom a könnyű vagyonszerzésre s így a fényűzés és élvezetvágy a társadalomnak még azon rétegeibe is behatolt, amelyek ezektől a háború előtt mentek voltak.

A fegyverben állók s a harctéren küzdők erkölcsiéről nem szólhatunk, e téren nincsenek közvetlen tapasztalataink. Vannak azonban egyes jelenségek, amelyeknek alapján minden komolyan gondolkozó,

hazáját, nemzetét és a népet szerető egyén aggodalommal tekinthet a jövő elé. A ma dúló világháború ugyanis az eddigiektől eltérően az egész ország férflakosságát fegyverbe szólította, azokat a milliókat is, akik rég családot alapítottak; akik meggyökereztek már családjuk körében, családjukért éltek és mint családatyák őrői voltak a családi erényeknek: a munkásságnak, takarékoságnak, egyszerűségnek, mértékletességnek, a családi élet tisztaságának. Kérdés, vajjon ezek a milliók és milliók, akiket a háború erőszakosan — akárcsak miként a vihar a mély gyökeret eresztett tölgyet — tépett ki a családi élet talajából, két-három évi háborúskodás után vissza tudnak-e helyezkedni családi életük régi hagyományai közé? A kitépett gyökerek találnak-e újra talajt és táplálékot a régi helyen? Vajjon ez a két-háromévi háborúskodás nem olt-e beléjük olyan vágyakat, hajlamokat, készségeket és szokásokat, amelyek családi életüknek eddigi, állam- és nemzetfenntartó erényeit és hagyományait gyökerestől felforgatják?

Hiszem, hogy az összes felekezetek lelkészei figyelemmel vannak mindezen jelenségekre, amelyek kötelességükké teszik, hogy már most a háború alatt, de még inkább a háború után, a tömeg és egyéni pasztoráció minden eszközét kettőzött buzgósággal felhasználják, hogy gátat emeljenek a háború ezen elkerülhetetlen kísérőjének, az erkölcsi elzúllásnak. Mert félelmetes még a legfényesebb győzelem is, ha az a nemzet erkölcsébe kerül. Örök igazság ugyanis, amit Berzsenyi így fejez ki:

Minden ország támasza, talpköve
A tiszta erkölcs, mely ha megvész,
Róma ledől s rabigába görnyed.

Ha van valami haszna az emberiségnek a jelen világháborúból: ez a művelődés, az ismeretszerzés, a tudásvágy fölébresztése a nagy néptömegekben. A társadalom minden rétegében nagy érdeklődés támadt a földrajzi, néprajzi, történelmi, technikai és harcászati ismeretek iránt; viszont hetedhét országban harcoló katonáink is különböző országokat, népeket és kultúrákat látva, sok ismerettel gazdagodtak. A művelődésnek ezen, a világháború által felszított vágya a háború után sem fog kialudni. És ez jó is lesz, mert a műveltség egyik fontos tényezője népek boldogulásának, nemzetek nagyságának.

De szükséges, hogy a nép vezérei résen legyenek, hogy ezt a művelődésvágyat nemzetrontó irányzatok üzlet tárgyává ne tegyék. Ezen a téren elsősorban a mozgószínházak érdemlik meg a figyelmet, amelyek ma már a közművelődésnek olyan tényezői, hogy megérdemelnék, ha a belügyi és közoktatásügyi minisztériumoknak külön osztályai foglalkoznának velük. S ha német hadtestparancsnokok szükségét érezték annak, hogy a mozgószínházak filmjeit, sőt reklámképeit is cenzura alá vessék, hogy a mozgószínházak látogatását ellenőrizzék, az ifjúságra nézve korlátozzák: ugyanezt megtehetnék az illetékes magyar hatóságok is, a maradiság és a reakció megbélyegzése nélkül.

A népművelődés nagy, magasztos ügyét szívem egész melegével ajánlom minden felekezet papságának buzgó pártfogásába. Ifjúsági, plébániai, községi könyvtárak felállítása; ahol csak erre telik, vagy az iskolában vagy valamely egyesületben vetítógép és képek beszerzése, esetleg a téli hónapokra kikölcsmozgása; felolvasások, előadások a felnőttek számára — íme, ezek a nép művelődésének legfőbb eszközei, melyeknél első-

sorban az egyes felekezetek lelkészei vannak hivatva közreműködni és irányt adni, hogy ne legyen ölü mérreg az, aminek hivatása éltetni, fölemelni, nemesíteni.

* * *

Befejezem hosszúra nyult előadásomat.

Ne ringassuk magunkat illúziókban; ne gondoljuk, amit nagyhangú vezércikkekben annyiszor hangoztatnak, hogy a háború után új világ születik, új eszmékkel, új igazságokkal, új erkölcsökkel. Nem, ez a háború egyik legnagyobb katasztrófája ugyan az emberiségnek, de csak fokban, terjedelemben, nagyságban különbözik a többi háborútól. A háborúk nem teremtenek új világokat, új igazságokat, legfeljebb új gazdasági berendezéseket hoznak létre: egyes népeket lenyűgöznek, másokat hatalmasakká tesznek; de, miként minden háború után, úgy a jelen világháború után is folytatni fogjuk az évek számlálását Krisztus után, aki, új világot teremtve, határátkelő két világ között. A francia forradalom meg akarta változtatni az évek számlálásának ezen módját, de nem volt rá képes. Az emberiség nem fogadta el, nem fogadhatta el, mert a francia forradalom sem változtathatta meg azt az erkölcsi világrendet, melyet Krisztus adott az emberiségnek. A jelen világháború sem fogja ezt megváltoztatni. Azok a nemzetek fogják legkönnyebben kiheverni a világháború katasztrófájának rombolásait, amelyek a Krisztus adta erkölcsi világrend talaján mélyen gyökereznek, abból merítenek vigaszt, új erőt, világosságot, életet.

De épígy mélységes meggyőződése az is, hogy Magyarország jövője biztosítva van mindaddig, amíg megmarad azokon az alapokon, melyekre ezer év előtt

Szent István építette; miként ezer év küzdelmeit kiállotta, úgy erős a bizalmam, megrendíthetetlen a hitem, hogy a jelen világkatasztrófa borzalmas élethalálharcából hazánk győzelmesen és területében sértetlenül fog kiemelkedni.

Mi is, midőn a Pázmány Péter alapította, dicső emlékű királynénk, Mária Terézia által újjáalakított, dicsőséges uralkodó apostoli királyunk, I. Ferenc József ő felsége által a kor szükségleteinek megfelelően fejlesztett egyetem kormányzását átvesszük, híven ezen egyetem hagyományaihoz, ily irányban akarunk működni, ily módon igyekezzünk szolgálni a tudományt, a királyt és a hazát.